

ЗБЕРЕЖЕННЯ СОЗОФІТІВ СВІТОВОЇ ФЛОРИ EX SITU НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

Гавриленко Н.О.

Біосферний заповідник «Асканія-Нова» імені Ф.Е. Фальц-Фейна
Національної академії аграрних наук України
вул. Фрунзе, 13, 75230, смт Асканія-Нова, Херсонська область
askania.park@gmail.com

У статті викладено підсумки дослідження 7 видів дендрозоофітів міжнародного созологічного статусу з високим рівнем ризику зникнення, які культивуються в дендропарку «Асканія-Нова»: *Amygdalus ledebouriana* Schlecht., *Eucommia ulmoides* Oliv., *Euonymus koopmanii* Lauche, *Kolkwitzia amabilis* Graebn., *Malus niedzwetzkyana* Dieck, *Pyrus tadshikistanica* V. Zapr., *Syringa josikaea* Jacq. Встановлено, що рослини виявили високий ступінь адаптації, перебувають у задовільному стані, проходять повний річний цикл розвитку в нових умовах зростання. Всі види рясно цвітуть. Плодоношення *Eucommia ulmoides* і *Kolkwitzia amabilis* вирізняється стабільністю та достатньо високим рівнем рясності, *Pyrus tadshikistanica* – стабільністю та посереднім рівнем рясності, *Euonymus koopmanii*, *Amygdalus ledebouriana* й *Malus niedzwetzkyana* – нестабільністю та загалом невисоким рівнем рясності, *Syringa josikaea* – стабільно низьким рівнем або поодиноким плодоношенням. Доля життєздатного насіння переважно значна – від 83% у *Syringa josikaea* до 90–100% в *Eucommia ulmoides*, *Euonymus koopmanii*, *Kolkwitzia amabilis*, *Pyrus tadshikistanica*. За різних термінів посіву й способів допосівної підготовки насіння його схожість у відкритому ґрунті становила 60% у *Malus niedzwetzkyana*, 66% – *Eucommia ulmoides*, 75% – *Pyrus tadshikistanica*, 70%–87,5% – *Amygdalus ledebouriana*. Визначено оптимальні способи насінного розмноження досліджуваних созофітів. В умовах дендропарку самосійно поновлюється *Eucommia ulmoides*. Чотири види спроможні до вегетативного поновлення (*Amygdalus ledebouriana*, *Euonymus koopmanii*, *Kolkwitzia amabilis*, *Syringa josikaea*), його високі показники властиві *Amygdalus ledebouriana* й *Euonymus koopmanii*, що дало змогу створити інтродукційні популяції останніх за межами колекційної експозиції. Здатність до стійкого природного поновлення *Eucommia ulmoides* (самосівом), *Amygdalus ledebouriana*, *Euonymus koopmanii*, *Kolkwitzia amabilis*, *Syringa josikaea* (вегетативно) можна оцінювати як перспективу до спонтанного збереження їх у дендропарку. **Ключові слова:** дендрологічний парк, созофіти, успішність адаптації, репродуктивна здатність, способи розмноження, природне поновлення.

Conservation of sozophytes of the world flora ex situ in the south of Ukraine. Havrylenko N.

The article presents the results of a study of 7 species of dendrozoophytes of international zoological status with a high level of risk of extinction: *Amygdalus ledebouriana* Schlecht., *Eucommia ulmoides* Oliv., *Euonymus koopmanii* Lauche, *Kolkwitzia amabilis* Graebn., *Malus niedzwetzkyana* Dieck, *Pyrus tadshikistanica* V. Zapr., *Syringa josikaea* Jacq. It has been established that the plants showed a high degree of adaptation. They are in a satisfactory state and have a full annual cycle of development under new growing conditions. All species bloom abundantly. The fruiting of *Eucommia ulmoides* and *Kolkwitzia amabilis* is characterized by stability and a fairly high level of abundance, *Pyrus tadshikistanica* – by stability and a medium level of abundance, *Euonymus koopmanii*, *Amygdalus ledebouriana* and *Malus niedzwetzkyana* – by instability and generally low level of abundance. *Syringa josikaea* is characterized by a stable low level or single fruiting. The proportion of viable seeds is predominantly significant in *Syringa josikaea* from 83% and in *Eucommia ulmoides*, *Euonymus koopmanii*, *Kolkwitzia amabilis*, *Pyrus tadshikistanica* to 90–100%. Their germination in open ground was 60% in *Malus niedzwetzkyana*, 66% – *Eucommia ulmoides*, 75% – *Pyrus tadshikistanica*, 70%–87,5% – *Amygdalus ledebouriana* with different sowing dates and methods of pre-sowing preparation. The optimal methods of seed reproduction of the studied sozophytes were determined. In the conditions of the arboretum, *Eucommia ulmoides* is renewed by self-seeding. Four species have the ability to renew vegetatively (*Amygdalus ledebouriana*, *Euonymus koopmanii*, *Kolkwitzia amabilis*, *Syringa josikaea*). Its high rates are typical for *Amygdalus ledebouriana* and *Euonymus koopmanii*. It allowed to create introduction populations of the latter outside the collection exposition. The ability to sustainable natural regeneration of *Eucommia ulmoides* (self-seeding), *Amygdalus ledebouriana*, *Euonymus koopmanii*, *Kolkwitzia amabilis*, *Syringa josikaea* (vegetatively) can be assessed as the prospect of their spontaneous conservation in the dendrological park. **Key words:** dendrological park, sozophytes, efficiency of adaptation, reproductive ability, manners of propagation, natural renewal.

Постановка проблеми. Збереження раритетних видів рослин ex situ натеper є одним із перспективних заходів активної охорони фіторізноманіття та одним із пріоритетних напрямків діяльності ботанічних садів і дендропарків. Роль цих інтродукційних закладів в утриманні, вивченні та охороні біологічного різноманіття зростає, що має сприяти призупиненню втрат видів рослин, реалізації практичних заходів з їх збереження та забезпечення тривалого використання рослинних ресурсів нинішніми

та прийдешніми поколіннями, чого прагне досягти Глобальна стратегія збереження рослин [1].

Актуальність дослідження. У дендрологічному парку «Асканія-Нова» созологічну компоненту складають 225 видів культивованої флори: 151 належать до Червоного списку МСОП, 67 – Європейського Червоного списку, 6 – Бернської конвенції, 3 – Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої флори і фауни, що знаходяться під загрозою зникнення (CITES), 65 – Червоної книги України, 11 –

Червоного списку Херсонської області. Тут зосереджено найбільше дендрозоекзотів (55,9% видів), зареєстрованих на територіях штучних заповідних парків Степу України; із 12 видів вікових екзотичних дерев *ex situ*, представлених в колекціях дендропарків степової зони, 11 є у дендропарку «Асканія-Нова» [2].

Зв'язок авторського доробку з важливими науковими та практичними завданнями. Дослідження проведено в рамках державної бюджетної науково-дослідної роботи «Розробити наукові основи збереження, оптимізації та раціонального використання фітогеноту дендропарку «Асканія-Нова» (2016–2020 рр.)».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У складі раритетної компоненти культивованої дендрофлори парку є види, які в глобальному вимірі [3] знаходяться під загрозою зникнення (EN) – *Amygdalus ledebouriana* Schlecht., *Malus niedzwetzkyana* Dieck, *Syringa josikaea* Jacq., піддаються критичним ризикам зникнення (CR) – *Pyrus tadshikistanica* V. Zapr., вразливі (VU) – *Eucommia ulmoides* Oliv. *Amygdalus ledebouriana* занесений також до Червоної книги Республіки Казахстан [4], *Malus niedzwetzkyana* – Червоної книги Республіки Казахстан [4] та Червоної книги Киргизької Республіки [5], *Syringa josikaea* – Червоної книги України [6]. Із цілої низки видів категорії LC становлять інтерес мало представлені у вітчизняних інтродукційних установах *Euonymus koopmanii* Lauche та *Kolkwitzia amabilis* Graebn. [7].

Метою роботи було вивчення адаптивного потенціалу та розробка методів збереження *ex situ* созофітів світової флори в умовах півдня України, визначення можливостей для їх використання.

Новизна. За підсумками попередніх досліджень перебігу життєвих процесів, еколого-фізіологічної пластичності, особливостей репродукції, успішності адаптації для 60 видів «Червоної книги України» визначено оптимальні методи їх культивування. Відомості щодо інших рідкісних рослин, культивованих у дендропарку, в тому числі й видів міжнародного рівня охорони, фрагментарні. Актуальним для них є вивчення морфобіологічних і екологічних аспектів розвитку, репродуктивної біології, особливостей спонтанного поновлення, способів розмноження та тривалого збереження в рослинних колекціях, зокрема, інтродукційних популяцій в складі штучних фітоценозів, а також визначення сфер і методів використання, для збагачення видової різноманітності культурфітоценозів і паркобудівництва.

Методологічне або загальнонаукове значення. Встановлені адаптаційні особливості созофітів буде використано для збереження раритетного різноманіття світової флори в культурі на півдні України.

Методи роботи. У статті наведено підсумки дослідження у 2016–2019 рр. 7 видів міжнародного созологічного статусу. Сезонний розвиток рослин

вивчали за методикою стаціонарних фенологічних спостережень ГБС СРСР [8], визначали також фенологічний лаг від початку цвітіння до повного дозрівання насіння [9]. Динаміку росту пагонів встановлювали за методикою щодокадних замірів величини зростаючих пагонів [10], їх річний приріст – заміром 25 пагонів з кожної модельної рослини після припинення росту. Рясність плодоношення визначали візуальним методом оцінки насінневої продуктивності за 6-бальною шкалою О.О. Корчагіна [11], масу плодів та насіння – за встановленими нормативами [12]. Наявність самосівного та вегетативного відтворення, збереженість самосійних рослин дослідних видів з'ясували шляхом перманентних спостережень (періодичність – двічі на тиждень), спроможність рослин до спонтанного поширення внаслідок насінневого поновлення – за відстанню між материнськими та самосійними рослинами. Ступінь вегетативного відтворення рослин оцінювали за шкалою Б.Л. Козловського зі співавторами [13], а їх спроможність до спонтанного поширення внаслідок вегетативного поновлення – за площами, зайнятими особинами вегетативного походження.

Виклад основного матеріалу. Всі дослідні види культивуються при штучному зрошенні в складі експозицій та колекцій, які утримуються за агротехніки систематичної обробки ґрунту (за винятком *Eucommia ulmoides*, яка росте на узбіччі масиву з не порушеним трав'яним покривом). Полив чотириразовий: 1 весняний вологозарядковий у квітні-травні (1000 м³/га), 3 вегетаційних – у червні, липні та серпні (по 600 м³/га), 1 осінній – у вересні-жовтні (1000 м³/га), здійснюється аричним способом, залив води в куртинах суцільний [14].

Вихідні відомості про дослідні види наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Загальна характеристика дослідних видів при культивуванні у дендропарку

Види	Рік інтродукції	Висота, м
<i>Amygdalus ledebouriana</i>	2004	1,1–1,3
<i>Eucommia ulmoides</i>	1970	11,0–12,0
<i>Euonymus koopmanii</i>	1996	0,7–1,2
<i>Kolkwitzia amabilis</i>	2005	1,8–3,0
<i>Malus niedzwetzkyana</i>	1970/1983	9,5–11,0/6,0
<i>Pyrus tadshikistanica</i>	1998	9,0
<i>Syringa josikaea</i>	1948/1969	3,5–4,5

Рослини всіх видів перебувають у задовільному стані, без ознак пригнічення росту. При вирощуванні у дендропарку вони зберігають притаманну їм життєву форму, їхні розміри співставні, а в деяких видів перевищують такі дикорослих рослин. Для порівняння: у природних умовах особини *Amygdalus ledebouriana* (в різних ценопопуляціях, виявлених на Калбінському

Таблиця 2

Показники основних фаз сезонного розвитку соффітів світової флори у дендропарку «Асканія-Нова»

Вид	Характеристика дат	Період вегетації			Ріст пагонів			Цвітіння			Плодоношення			Листопад			Фенологічний лаг
		початок	кінець	трива-лість, дні	початок	кінець	трива-лість, дні	початок	кінець	трива-лість, дні	початок	кінець	трива-лість, дні	початок	кінець	трива-лість, дні	
<i>Amgdalus ledebouriana</i>	сер.	1.03	24.10	230	16.04	17.07	94	7.04	25.04	19	24.07	17.08	25	28.09	24.10	27	138
	min	22.02	8.10	213	13.04	5.07	81	4.04	20.04	14	2.07	13.08	7	17.09	8.10	22	131
	max	6.03	6.11	258	20.04	24.07	103	16.04	30.04	25	9.08	22.08	43	17.10	6.11	29	154
<i>Eucornia ulmoides</i>	к-ть сер.	2	1	2	3	2	2	3	1	1	1	2	2	1	2	2	2
	к-ть ран.	1	1	1	-	1	1	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	к-ть пізн.	1	2	1	1	1	1	1	2	1	2	1	1	2	1	1	1
<i>Eucornia ulmoides</i>	сер.	18.03	24.11	256	19.04	26.07	94	17.04	5.05	19	13.10	7.11	27	31.10	24.11	26	203
	min	12.03	15.11	249	20.04	18.07	78	9.04	3.05	14	19.09	27.10	14	28.10	15.11	19	190
	max	23.03	2.12	260	2.05	3.08	104	22.04	8.05	25	30.10	23.11	41	5.11	2.12	29	220
<i>Eucornia ulmoides</i>	к-ть сер.	1	2	3	2	1	1	2	4	2	2	1	2	2	2	1	2
	к-ть ран.	1	1	1	1	1	1	1	-	1	1	1	1	-	1	3	1
	к-ть пізн.	2	1	-	1	2	2	1	-	1	1	2	1	2	1	-	1
<i>Eucornia ulmoides</i>	сер.	29.02	13.09	153	19.04	20.07	93	14.04	14.05	31	19.08	13.09	26				168
	min	12.02	5.09	114	14.04	14.07	92	28.03	29.04	20	12.08	5.09	22				161
	max	23.03	21.09	200	24.04	28.07	96	14.05	3.06	40	27.08	21.09	29				188
<i>Kolkwitzia amabilis</i>	к-ть сер.	1	2	2	1	1	4	1	-	2	2	2	2	2	2	2	2
	к-ть ран.	2	1	1	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1
	к-ть пізн.	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1
<i>Kolkwitzia amabilis</i>	сер.	10.03	8.11	244	18.04	13.07	88	10.05	30.05	21	13.07	11.08	28	14.10	8.11	26	98
	min	2.03	4.11	232	8.04	8.07	75	2.05	18.05	17	2.07	2.08	19	7.10	4.11	23	92
	max	20.03	15.11	246	6.05	19.07	100	17.05	10.06	25	19.07	16.08	32	20.10	15.11	29	106
<i>Malus niedzwetzkyana</i>	к-ть сер.	1	2	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
	к-ть ран.	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	к-ть пізн.	1	1	-	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
<i>Malus niedzwetzkyana</i>	сер.	18.03	19.10	215	26.04	13.06	50	30.04	18.05	19	11.08	12.09	33	16.09	19.10	35	159
	min	4.03	8.10	193	16.04	2.06	40	20.04	12.05	13	2.08	30.08	23	2.09	8.10	19	143
	max	29.03	30.10	236	3.05	20.06	66	12.05	28.05	25	17.08	4.10	49	25.09	30.10	43	185
<i>Pyrus tadshikistanica</i>	к-ть сер.	2	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
	к-ть ран.	1	1	2	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	к-ть пізн.	1	2	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	2	1	1
<i>Pyrus tadshikistanica</i>	сер.	15.03	24.10	227	19.04	16.07	89	19.04	2.05	15	25.07	19.08	25	29.09	24.10	26	135
	min	29.02	15.10	204	15.04	6.07	80	7.04	24.04	11	15.07	2.08	18	20.09	15.10	16	127
	max	25.03	30.10	256	22.04	23.07	93	4.05	16.05	18	10.08	13.09	35	4.10	30.10	34	144
<i>Syringa josikaea</i>	к-ть сер.	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
	к-ть ран.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	к-ть пізн.	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
<i>Syringa josikaea</i>	сер.	4.03	6.11	247	11.04	11.07	93	9.05	26.05	17	7.08	3.09	27	8.10	6.11	30	149
	min	25.02	2.11	239	2.04	6.07	86	5.05	23.05	13	2.08	17.08	9	2.10	2.11	23	130
	max	12.03	9.11	256	18.04	18.07	100	17.05	29.05	21	14.08	16.09	41	15.10	9.11	34	169
<i>Syringa josikaea</i>	к-ть сер.	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	-	2	2	2	2	-
	к-ть ран.	1	1	1	1	1	1	1	-	1	1	2	1	1	1	1	2
	к-ть пізн.	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	2	1	1	1	1	2

хребті в передгір'ях Алтаю), мають середню висоту 62,6 см, 78 см та 122,7 см [15]; *Eucommia ulmoides* – до 20 м [16]; *Euonymus koopmanii* – до 1 м [17]; *Kolkwitzia amabilis* – 2–4 м [18]; *Malus niedzwetzkyana* – до 2–6 (8) м [17]; *Pyrus tadshikistanica* – до 10–15 м [18]; *Syringa josikaea* – до 3–5 м [6].

Усім вивченим видам в умовах південно-степового регіону України властива повна реалізація життєвого циклу. Особливості перебігу сезонних процесів рослин викладено у таблиці 2.

Хоча серед досліджених переважають види з тривалим та дуже тривалим періодом вегетації, їх сезонний фенологічний розвиток свідчить, що він узгоджується з природно-кліматичними умовами регіону інтродукції.

Всі види вирізняються одноразовим ростом пагонів та, за візуальними ознаками, добрим їх визріванням. За показниками приросту пагонів, слабкорослими є *Amygdalus ledebouriana* та *Malus niedzwetzkyana*, найбільш сильнорослими – *Eucommia ulmoides* та *Pyrus tadshikistanica*, інші види посідають проміжне положення.

Рослини всіх видів цвітуть щорічно, цвітіння більшості з них є рясним, *Euonymus koopmanii* та *Syringa josikaea* – добрим.

Плодоношення *Eucommia ulmoides* та *Kolkwitzia amabilis* вирізняється стабільністю та достатньо високим рівнем рясності, *Pyrus tadshikistanica* – стабільністю та посереднім рівнем рясності, *Euonymus koopmanii*, *Amygdalus ledebouriana* та *Malus niedzwetzkyana* – нестабільністю і загалом невисоким рівнем рясності, *Syringa josikaea* – стабільно низьким рівнем або поодиноким плодоношенням.

Плоди і, відповідно, насіння, всіх видів дозрівають в рік зав'язування. Вагові показники генеративних діаспор наведено у таблиці 3.

Таблиця 3

Маса насіння раритетних видів світової флори

Вид	Кількість насіння, шт.	Маса, г
<i>Amygdalus ledebouriana</i> :	211	163,7
крупні плоди	17	18,6
середні плоди	100	89,9
дрібні плоди	94	55,2
<i>Eucommia ulmoides</i>	1 000	81,8
<i>Euonymus koopmanii</i>	300	6,3
<i>Kolkwitzia amabilis</i>	1 000	12,9
<i>Malus niedzwetzkyana</i>	1 000	28,9
<i>Pyrus tadshikistanica</i>	100*	3,1
<i>Syringa josikaea</i>	443	1,01

Примітка: * – До 70% плодів груші таджицької були вражені моніліозом, для досліджень відбирали насіння із неушкоджених яблук, тому його кількість була невеликою

Дослідження якісних показників генеративних діаспор зазначених видів показали значну частку життєздатного (90–98%) та доброякісного (70–88%)

насіння у *Eucommia ulmoides*, *Kolkwitzia amabilis*, *Pyrus tadshikistanica*, (100% життєздатного і доброякісного – у *Euonymus koopmanii*) і досить велику – 83% та 64% – у *Syringa josikaea* дозволили розглядати їх як перспективні для насінного розмноження. При посіві у відкритому ґрунті, за різних термінів посіву і способів допосівної підготовки насіння, його схожість у *Eucommia ulmoides* склала 66%, *Malus niedzwetzkyana* – 60%, *Pyrus tadshikistanica* – 75%. У *Amygdalus ledebouriana* при посіві різних за величиною кісточок ґрунтова схожість у групі дрібних становила 45,5%–70%, середніх – 66%–84%, крупних – 87,5% [19]. Оптимальним способом насінного розмноження *Amygdalus ledebouriana* є осінній посів скарифікованими кістянками, *Eucommia ulmoides* – осінній, а *Pyrus tadshikistanica* – весняний посів без спеціальної підготовки, *Malus niedzwetzkyana* – стратифікованим насінням (не стратифіковане насіння, висіяне навесні, проростає через рік зі схожістю 20%, а через рік схожість його зростає до 60%). Після першої перезимівлі збереглося 53% сіянців *Eucommia ulmoides*, 58% – *Malus niedzwetzkyana*, 61% – *Pyrus tadshikistanica*, 55%–61% у весняному посіві та 57%–88% у осінньому посіві – *Amygdalus ledebouriana*.

Насіння *Syringa josikaea*, *Euonymus koopmanii* та *Kolkwitzia amabilis* в польових умовах не сходило.

Для розмноження дослідних видів також застосовували метод живцювання. При живцюванні здерев'янілими живцями у холодному парнику з використанням трьох препаратів для стимуляції коренетворення процент укорінення у *Euonymus koopmanii* склав 40–45%, за обробки гетероауксином воно почалося через 38 діб, корневимом та чаркором – через 45 діб; у *Syringa josikaea* – 40% при обробці гетероауксином (через 35 діб від початку досліду) і 66% – корневимом (через 45 діб).

При культивуванні у дендропарку самосів виявлено у *Eucommia ulmoides*. Її самосійні особини одно-, трирічного віку виявлені на відстані до 3 м біля крайнього дерева групи, положення якого утворює напівтіньові умови для їх зростання, і відсутні під щільним деревним наметом.

В умовах штучного зрошення окремі дендрозофіти здатні активно розмножуватися вегетативно. Так, спроможність до вегетативної репродукції, за шкалою вегетативного розмноження Б.Л. Козловського зі співавторами, мають *Amygdalus ledebouriana* – 5 балів (завжди дуже рясна важко викорінювана, "агресивна" порось, яка утворює суцільні куртини), щільність порослевих рослин на колекційній ділянці в дендропарку складає від 12 до 22 на 1 м², натепер вони поширилися на площу 15 м²; *Euonymus koopmanii* – 4 бали (рослина добре самостійно розмножується корневими паростками та поступово розширює свій життєвий простір), зараз вона займає територію більше 12 м². У той же час порослеве відтворення у *Kolkwitzia amabilis* та *Syringa josikaea* – 3 бали (нечисельна коренева порось, яка щорічно додає декілька дочірніх

порослевих пагонів). Загалом низькі показники вегетативного розмноження *Kolkwitzia amabilis* та *Syringa josikaea* практично унеможливають їхнє поширення на нові території, тобто вони є вегетативно малорухомими видами. Вегетативне розмноження для таких рослин відіграє важливу роль для утримання площі особинами та, врешті, є запорукою благополуччя виду [20]. Одним із яскравих підтверджень цього є збереження в колекції дендропарку з 1948 року найстарішої особини бузку перського завдяки вегетативному відтворенню.

Спроби розмноження *Amygdalus ledebouriana* та *Euonymus koopmanii* кореневими паростками були успішними, у парку сформовано кілька нових осередків їх зростання.

Eucommia ulmoides, *Malus niedzwetzkyana* та *Pyrus tadshikistanica* є рослинами, які самостійно вегетативно не розмножуються.

Головні висновки. Досліджені созофіти світової флори виявили високий ступінь адаптації при вирощуванні у дендропарку «Асканія-Нова». Здатність до стійкого природного поновлення *Eucommia ulmoides* (самосівом), *Amygdalus ledebouriana*, *Euonymus koopmanii*, *Kolkwitzia amabilis*, *Syringa josikaea* (вегетативно) можна оцінювати як перспективу до спонтанного збереження їх в культурі. *Amygdalus ledebouriana* має значний потенціал до поширення, особливо на колекційній і аналогічних за умовами догляду ділянках парку, а також на необроблюваних, за відсутності скошування травостою.

Перспективи використання результатів дослідження. Отримані результати є основою для збереження світових созофітів *ex situ* в південно-степовому регіоні України та поповнюють інформаційну базу для подальшого наукового, природоохоронного, просвітницького використання.

Література

1. Глобальная стратегия сохранения растений и Конвенция о биологическом разнообразии. URL: www.bgci.org/plants2020_ru/gspc-cbd/.
2. Власенко А.С., Попович С.Ю. Заповідні дендрозооценози Степу України : монографія. Київ : ЦП «Компринт», 2016. 129 с.
3. The IUCN Red List of Threatened Species. URL: www.iucnredlist.org (2020-1).
4. Список растений, занесенных в Красную книгу Казахстана. Об утверждении перечней редких и находящихся под угрозой исчезновения видов животных и растений : Постановление Правительства Республики Казахстан от 31 октября 2006 года № 1034. URL: http://adilet.zan.kz/rus/docs/P060001034_links.
5. Кыргыз Республикасынын Кызыл китеби. Красная книга Кыргызской Республики. 2-е изд. / гл. ред. Э.Дж. Шукуров. Бишкек, 2006. 544 с.
6. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я.П. Дідуха. Київ : Глобалконсалтинг, 2009. 900 с.
7. Каталог раритетних рослин ботанічних садів і дендропарків України : довідковий посібник / за ред. А.П. Лебеди. Київ : Академперіодика, 2011. 184 с.
8. Методика фенологических наблюдений в ботанических садах СССР. Москва : ГБС АН СССР, 1975. 27 с.
9. Булыгин Н.Е. Дендрология. 2-е изд., перераб. и дополн. Ленинград : Агропромиздат, 1991. 352 с.
10. Плотникова Л.С. Программа наблюдений за общим и сезонным развитием древесных растений при их интродукции. *Опыт интродукции древесных растений*. Москва : Наука, 1973. С. 80–85.
11. Корчагин А.А. Методы учета семеношения древесных пород и лесных сообществ. *Полевая геоботаника*. Москва–Ленинград, 1960. Т. 2. С. 41–128.
12. ДСТУ 4138: 2002. Насіння сільськогосподарських культур. Методи визначення маси 1000 насінин. Київ : Держспоживстандарт, 2002. С. 17–18.
13. Козловский Б.Л., Огородников А.Я., Огородникова Т.К., Куропятников М.В., Федорова О.И. Цветковые древесные растения Ботанического сада Ростовского университета (экология, биология, география). Ростов-на-Дону, 2000. 144 с.
14. Рубцов А.Ф. Інструкція з ведення паркового господарства при штучному зрошенні. Асканія-Нова, 2014. 33 с.
15. Сумбембаев Ф.А. Новые местонахождения *Amygdalus ledebouriana* Schlecht. – редкого эндемичного вида флоры Казахстана – на Калбинском хребте. *Бюллетень Брянского отделения РБО*. 2018. № 1 (13). С. 22–28.
16. Дендрофлора України. Дикорослі й культивовані дерева і кущі. Покритонасінні. Частина I. Довідник / Кохно М.А., Пархоменко Л.І., Зарубенко А.У. та ін.; за ред. М.А. Кохна. Київ : Фітосоціоцентр, 2002. 448 с.
17. Редкие и исчезающие виды природной флоры СССР, культивируемые в ботанических садах и других интродукционных центрах страны / отв. ред. П.И. Лапин. Москва : Наука, 1983. 302 с.
18. Дендрофлора України. Дикорослі й культивовані дерева і кущі. Покритонасінні. Частина II. Довідник / М.А. Кохно, Н.М. Трофименко, Л.І. Пархоменко та ін.; за ред. М.А. Кохна та Н.М. Трофименко. Київ : Фітосоціоцентр, 2005. 716 с.
19. Гавриленко Н.О. *Amygdalus ledebouriana* Schlecht. в умовах культури у дендропарку «Асканія-Нова». *Чорноморський ботанічний журнал*. 2019. Т. 15. № 4. С. 344–350.
20. Зозулин Г.М. Система жизненных форм высших растений. *Ботанический журнал*. 1961. Т. 46. № 1. С. 3–20.